

УДК 343.123.1

В.Я. Дуда
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»

М.П. Климчук
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу,
Національна академія внутрішніх справ

Особливості закінчення досудового розслідування кримінальних правопорушень

Стаття присвячена дослідженню сутності та змісту діяльності органів розслідування та прокуратури на етапі закінчення досудового розслідування. З'ясовано особливості відкриття матеріалів кримінального провадження, вивчення матеріалів і затвердження прокурором обвинувального акта, здійснення нагляду за додержанням прав підозрюваного при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження.

Ключові слова: кримінальне провадження, закінчення досудового розслідування, слідчий, прокурор, законність, обвинувальний акт.

В.Я. Дуда
кандидат юридических наук,
доцент кафедры государственно-правовых дисциплин,
Университет экономики и права «КРОК»

М.П. Климчук
кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного процесса,
Национальная академия внутренних дел

Особенности окончания досудебного расследования уголовных преступлений

Статья посвящена исследованию сущности и содержания деятельности следственных органов и прокуратуры на этапе окончания досудебного расследования. Определены особенности открытия материалов уголовного дела, изучения материалов и утверждения прокурором обвинительного акта, осуществления надзора за соблюдением прав подозреваемого при принятии решения о закрытии уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, окончание предварительного расследования, следователь, прокурор, законность, обвинительный акт.

V. Duda
PhD, docent of the state-legal discipline chamber
University of economic and law "KROK"

M. Klimchuk
PhD, Associate Professor,
assistant professor of criminal proceedings
of the National Academy of Internal Affairs

Features of the end of the preliminary investigation of criminal offenses

The article investigates the nature and content of the activities of investigation and prosecution at the end of the pre-trial investigation stage. The features of the opening the criminal case; the study of materials and the approval of the indictment the prosecutor to oversee the observance of the rights of the suspect in the decision to close the criminal proceedings.

Keywords: *criminal justice, the end of the preliminary investigation, the investigator, the prosecutor, the validity, indictment.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичним підґрунтям даної статті є роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: Ю.П. Алєнін, Л.В. Герасимчук, Ю.О. Гришин, С.П. Єфімичев, Н.В. Жогін, О.В. Капліна, Л.М. Карнеєва, Т.В. Каткова, О.М. Ларін, В.В. Литвинов, В.Т. Маляренко, Г.М. Міньковський, В.А. Михайлов, В.В. Сташис, М.С. Строгович, В.Я. Тацій, Ф.Н. Фаткуллін, І.Я. Фойницький, С.А. Шейфер та ін., які досліджували питання щодо форм закінчення досудового розслідування. Разом з тим варто зауважити, що майже в усіх використаних у даному дослідженні наукових роботах відповідні правові положення проаналізовані або за КПК 1960 р., або за законодавством інших країн.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Закінчення досудового розслідування – заключний етап стадії досудового розслідування, в межах якого підбиваються підсумки роботи слідчого, аналізуються всі зібрані докази. Завершується проведення всіх процесуальних дій, учасникам кримінального провадження надається можливість реалізувати своє право на ознайомлення з усіма матеріалами, слід-

чим приймається кінцеве рішення щодо досудового розслідування.

Поряд з цим чинний КПК України покликаний удосконалити правове регулювання у сфері кримінальної процесуальної діяльності, запровадити європейські цінності та принципи, забезпечити реальну, а не задекларовану рівність процесуальних можливостей сторін кримінального провадження й утвердити змагальність процесу, а неухильне дотримання прав людини має стати ключовою ідеєю всього кримінального процесу.

Формулювання цілей статті

Саме наявність великої кількості правових новел поряд із відносною новизною прийнятого КПК України та, як результат, відсутність наукової розробки даного питання обумовлюють актуальність обраної теми статті. Також ставимо собі за мету визначити процесуальні та організаційні особливості взаємодії слідчого та прокурора на вказаному етапі досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Завершальний етап досудового розслідування спрямований на виконання процесуальних дій, пов'язаних із його закінченням, складанням підсумкового проце-

суального рішення, внесенням відомостей про закінчення досудового розслідування до ЄРДР і належним спрямуванням кримінального провадження [1, с. 190].

Сукупність процесуальних дій, які підлягають виконанню на цьому етапі, залежить від форми закінчення досудового розслідування. Зокрема, після закінчення досудового розслідування у формах складання обвинувального акта чи клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, норми КПК України передбачають відкриття матеріалів кримінального провадження іншій стороні.

Вимоги ч. 10 ст. 290 КПК України зобов'язують надати сторонам кримінального провадження, потерпілому достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких їм надано доступ. Проте, у разі зволікання при ознайомленні, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення, після спливу якого сторона провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів [2].

Не є таємницею, що у більшості кримінальних проваджень етап пред'явлення підозрюваному для ознайомлення матеріалів кримінального провадження супроводжується конфліктною ситуацією між слідчим, який намагається якнайшвидше закінчити кримінальне провадження та направити матеріали до суду, і підозрюваним, який намагається виграти час, сподіваючись, наприклад, на певні обставини, які, на його думку, можуть полегшити його становище.

Відповідно до ст. 221 КПК України слідчий, прокурор також зобов'язані за клопотанням сторони захисту, потерпілого надати їм матеріали досудового розслідування до його завершення для ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може

зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається [2].

Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ч. 2 ст. 221 КПК) [2]. Таким чином, КПК активізує сторону захисту та потерпілого до заявлення клопотань про виконання необхідних, на їхню думку, процесуальних дій, не чекаючи закінчення розслідування.

Відповідно до загальних правил, встановлених ч. 2-4 ст. 290 КПК України, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати підозрюваному, його захиснику доступ до всіх матеріалів кримінального провадження, у тому числі й до будь-яких доказів, які самі собою або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості підозрюваного, або сприяти пом'якшенню покарання, а також забезпечити їм можливість робити копії або відображення матеріалів. Виняток з цих правил установлено ч. 5 ст. 290 та ч. 4 і 5 ст. 517 КПК України, які закріплюють особливості надання доступу до відомостей, які були видалені з матеріалів кримінального провадження та не підлягають оголошенню під час судового розгляду, та матеріалів провадження, які містять державну таємницю [2].

Після повідомлення особі про підозру прокурор зобов'язаний у найкоротший строк здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до ЄРДР (ст. 283 КПК України). Крім того, прокурор після перевірки обвинувального акта, направленої слідчим, в разі незгоди з викладеними в ньому положеннями, має право самостійно склас-

ти обвинувальний акт (ч. 1 ст. 291 КПК України) [2].

При цьому І.В. Єна зауважує, що, за законом, питання затвердження обвинувального акта лежить у площині компетенції прокурора, але водночас не містить чіткого розмежування щодо визначення субординаційності такої компетенції. Тобто, чи має право прокурор районного рівня затверджувати обвинувальний акт, складений слідчим обласного рівня, або чи входить до компетенції прокурора районного рівня продовження строку розслідування до трьох місяців у разі неможливості закінчити розслідування, якщо провадження у справі здійснюється слідчим обласного рівня. На ці питання у КПК України відповіді немає [3, с. 187].

На етапі закінчення досудового розслідування прокурор здійснює комплекс дій для забезпечення якісного підтримання державного обвинувачення в суді. Він підбиває підсумок стадії досудового розслідування шляхом формування офіційного обвинувачення, знайомить підозрюваного та його захисника з характером висунутого обвинувачення, даючи змогу визначити напрями і засоби захисту, є основою судового розгляду і визначає його межі. У прокурора повинно скластись переконання про достовірність зроблених слідчим в обвинувальному акті висновків винуватості підозрюваного та доведеність самого обвинувачення.

Одержавши від слідчого матеріали кримінального провадження та обвинувальний акт, прокурор зобов'язаний перевірити: чи мала місце подія кримінального правопорушення; чи має діяння, яке ставиться у вину особі, склад кримінального правопорушення; чи були додержані під час провадження досудового розслідування вимоги КПК України про забезпечення права підозрюваного на захист; чи немає в кримінальному провадженні обставин, що тягнуть за собою його закриття; чи повідомлено особі про підозру по всіх епізодах злочинної діяльності; чи повідомлено про підозру всім особам, що викриті у вчиненні кримінального правопорушення; чи правильно кваліфіковано дії підозрю-

ваного; чи додержано вимог закону при складанні обвинувального акта; чи правильно застосовані заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід; чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням, і можливої конфіскації майна; чи виявлено причини та умови, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення, і чи вжито заходів до їх усунення; чи додержано органами досудового розслідування всіх інших вимог КПК України.

Також слід зазначити, що реалізуючи можливість повного доступу до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування, прокурор може витребувати для перевірки матеріали як усього кримінального провадження, так і окремі його документи. Наприклад, ті, в яких викладено відомості про вчинені кримінальні правопорушення та осіб, які їх учинили, обставини, що дають підстави вважати, що підозрюваний, обвинувачений, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

Зазначені повноваження можуть бути реалізовані як шляхом особистого вивчення цих матеріалів, так і шляхом заслуховування доповіді слідчого або керівника органу досудового розслідування. Крім цього, відповідно до п. 8.5, 36 наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» від 19 грудня 2012 р. № 4 гн, з метою забезпечення систематичного нагляду за досудовим слідством у прокуратурі ведеться наглядове провадження, що передбачає наявність копій усіх основних процесуальних рішень слідчого, зокрема матеріалів, що стосуються заходів забезпечення кримінального провадження [4].

Після проведення усіх необхідних дій, що зазначені у вказівках прокурора, слід-

чий повторно відкриває матеріали досудового розслідування у відповідності до ст. 290 КПК, складає новий обвинувальний акт і направляє його прокурору для затвердження [2].

За даними судової практики, суттєві порушення вимог процесуального закону при складанні обвинувального акта, правильність якого повинен перевірити прокурор, мають місце у таких випадках: коли в обвинувальному акті містяться положення, що суперечать одне одному; обвинувачення, викладене в обвинувальному акті, є неконкретним або не збігається з обвинуваченням, викладеним у письмовому повідомленні про підозру та оголошеному підозрюваному; коли обвинувальний акт містить недопустиму натуралізацію опису кримінального правопорушення, зокрема статевого; коли обвинувальний акт не підписаний слідчим; коли в обвинувальному акті відсутні дані про місце перебування обвинувачених, дані про потерпілого, якщо той встановлений у кримінальному провадженні; коли в обвинувальному акті не зазначені докази, що зібрані у справі, і доводи, висунуті кожним з обвинувачених на свій захист, з результатами їх перевірки; коли до обвинувального акта не долучені передбачені законом додатки тощо [5].

Найбільш розповсюдженими порушеннями норм КПК України, які в свою чергу стають підставами повернення обвинувального акта прокурору є, зокрема, такі: відсутній детальний виклад обставин кримінального правопорушення; у долученому до обвинувального акта реєстрі матеріалів досудового розслідування, що свідчить про формальність складання реєстру матеріалів досудового розслідування слідчим; не розглянуті і не вирішені клопотання захисника про проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або відсутні дані про їх вирішення; всупереч п. 1 ч. 2 ст. 109 КПК України в реєстрі матеріалів досудового розслідування не зазначено про час проведення такої процесуальної дії як роз'яснення прав підозрюванім; відсутність вказаних в обвинувальному акті телефонів учасників провадження або судових повісток за наявності в учасників

кримінального провадження інших засобів зв'язку, окрім поштового; не завжди виконується така процесуальна дія як ознайомлення підозрюваного з результатами висновку експерта.

Слід зауважити, що цей перелік порушень на етапі закінчення досудового розслідування не є вичерпним. У науковій літературі висвітлюються й інші порушення законодавства. Це зокрема такі: обвинувальний акт не підписаний прокурором, який його затвердив, або взагалі ним не затверджений; обвинувальний акт не містить відомостей про ім'я та по батькові слідчого і прокурора; обвинувальний акт не був вручений захиснику та (або) обвинуваченому; до обвинувального акта долучено розписку про отримання копії обвинувального акта, цивільного позову та реєстру матеріалів досудового розслідування підозрюванім, яка не підписана підозрюванім, що ставить під сумнів взагалі отримання ним копій вказаних в розписці документів; в порушення вимог ст. ст. 32, 109 ч. 1 та п. 1 ч. 4 ст. 291 КПК України в обвинувальному акті не зазначена кваліфікуюча ознака повторності злочинів; в реєстрі не зазначені відомості про те, чи приймалось будь-яке рішення слідчим про залучення експертів для проведення експертизи, в тому числі стосовно заподіяних потерпілому тілесних ушкоджень, хоча сам реєстр матеріалів досудового розслідування містить висновки експерта; в переліку процесуальних дій взагалі не вказано, кому і коли було вручено повідомлення про підозру; слідчим, всупереч вимогам КПК України, повідомлення про підозру включено до переліку процесуальних рішень, хоча повідомлення про підозру є процесуальною дією, а не рішенням, що у відповідності до вимог ст. 110 КПК України оформлюється постановою на стадії досудового розслідування.

На нашу думку, значення обвинувального акта полягає в тому, що він є процесуальним засобом додаткового контролю за ходом розслідування; підставою для прийняття прокурором процесуального рішення; процесуальною гарантією забезпечення прав підозрюваного.

Особливої уваги у таких кримінальних провадженнях потребує наглядова діяльність прокурора за додержанням прав підозрюваного при прийнятті слідчим рішення про закриття кримінального провадження. Винесення такої постанови свідчить про відмову сторони обвинувачення від продовження процесуальної діяльності з викриття підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення за наявності підстав, передбачених законом.

Отримавши обвинувальний акт, прокурор також може за наявності для цього підстав закрити кримінальне провадження в порядку, передбаченому ст. 284 КПК [2]. За такої ситуації він не зацікавлений у направленні необґрунтованого обвинувального акта до суду, оскільки саме йому в подальшому необхідно підтримувати державне обвинувачення в суді. За наявності підстав для закриття кримінального провадження з nereабілітуючих підстав, прокурор має також право звернутись до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Виключенням зі ст. 284 КПК є можливість слідчого виносити постанову про закриття кримінального провадження у разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення, встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення або набрання чинності закону, яким скасовується кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою, якщо в кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

У всіх інших випадках, за наявності підстав, передбачених зазначеною статтею КПК України, рішення про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного приймає виключно прокурор. Щодо постанов слідчого про закриття кримінального провадження, то прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії такої постанови має право скасувати її у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Вказана постанова слідчого може бути скасована прокурором і за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту

отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Варто зазначити, що слідчий, прокурор зобов'язані надіслати потерпілому копію винесеної постанови про закриття кримінального провадження. Як свідчить слідча практика, постанови про закриття кримінальних проваджень спрямовують потерпілим у поодиноких випадках. Зазвичай, вони дізнаються про такі рішення випадково, під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного суду України № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» умовою звільнення особи від кримінальної відповідальності є вчинення нею певного умисного злочину, незалежно від того, закінчено його чи ні, вчинений він одноособово чи у співучасті; підставою звільнення від кримінальної відповідальності може бути або певна поведінка особи після вчинення злочину, яку держава заохочує (дієве каяття, примирення винного з потерпілим, припинення злочинної діяльності та добровільне повідомлення про вчинене тощо), або настання певної події (наприклад, зміна обстановки, закінчення строків давності) [6].

Висновки

Отже, закінчення досудового розслідування – це система дій, яка полягає в оцінці наявних доказів, систематизації матеріалів кримінального провадження, прийнятті остаточного рішення уповноваженою посадовою особою та ознайомленні зацікавлених учасників кримінального провадження з цим рішенням. Тобто слідчий (прокурор), переконавшись, що усі необхідні слідчі (розшукові) дії були виконані та всі необхідні докази були зібрані, певним чином закріплені та відповідають умовам належності, достатності, допустимості та достовірності, а також переконавшись, що були дотримані усі права учасників кримінального провадження, закінчує досудове розслідування винесенням відповідного рішення.

Література

1. Ковальчук С.О. Процесуальний порядок відкриття матеріалів кримінального провадження / С.О. Ковальчук // Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2. – С. 190–195.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. // Голос України. – 2012. – 19 травня (№ 90–91).
3. Єна І.В. Кримінальна процесуальна компетенція прокурора у досудовому провадженні : дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / І.В. Єна. – К. : Академія адвокатури України, 2014. – 233 с.
4. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 р. № 4 гн / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : document.ua/pro-organizaciyu-dijalnosti-prokuroriv
5. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного суду України № 12 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : document.ua/pro-edinii-reestr-dosudovih-rozsliduvan
6. Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 6 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-08.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. зі змінами та доповненнями станом на 28.12.2014 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.